

У цягніку

Колы цягніка каўзануліся па сталёвай спіне рэек, жалеза, напароўшыся на жалеза, азвалася пранізлівым віскатам, і ўсё замаўчала, спынілася так раптоўна, што Марусь, які хвілінай раней прыняў вертыкальную пазіцыю, шлёпнуўся на драўляную лавачку. А ўзняла Маруся на ногі справа канкрэтная – пазур. Хвілінаў трыццаць, як прыйшоў адтуль першы сігнал, і тады Марусь падумаў: „Стрываю да чарговага паўстанка, здзейсніцца мара”.

Людзі часам даюць самі сабе заданні, правяраюць сябе, выстаўляюць на ўсялякія спакусы, тады асабліва, калі іх лёс у чужых руках. І ўскладаючы сваю будучыню ў твае рукі, невядомыя ды непрадбачлівыя, чалавек стараецца, прынамсі, ірацыянальнай, тэлепатычнай сілай накіраваць падзеі ў карысны для сябе бок. А калі збываецца мара, можна з горда ўзнятай галавой, з грудзямі, бы парусы напятымі, зайсці ў чарговы дзень: “Глядзіце во, не дармаед я, не шчасліўчык лёсу, што выпадковым дарункам, на чужой спіне вылузаўся з бездані. Сваімі кіпцюрамі адваіваў усё”.

Шлёпнуўшыся на лавачку, Марусь павесіў позірк на супрацьлеглую сцяну вагона, перакінуў у думках свае мроі. Няшмат было іх там. Хто іншы ў такім выпадку зараз і разгарнуў бы якія-небудзь раскошлівыя краявіды, шыбаваў бы між воблакаў, прызямляўся б на выгладжаныя міністэрскімі

задніцамі крэслы. Хто іншы – так. А Марусь быў чалавек канкрэтны, сціплы, тутэйшы. Гэтай сціпласцю і тутэйшасцю размалёўваліся і ягоныя мары. Яны былі звычайныя, як цёмна-сіні артальён на спіне, і салідныя, як чаравікі, што цягам гадоў выстаялі не адну спёку і калюжыну, і можна іх нармальна узяць у далоні, сціснуць пальцамі, бы пяцідзясяцізлатовы банкнот – апошні, які ад лепшага часу заваляўся ў кішэні.

А зараз час прыйшоў няважны – выяўляецца залішнім, стамляючым адпачынкам і безграшовіцай.

„Стрываю да чарговага паўстанка – з пачаткам красавіка атрымаецца праца”.

Бо Марусь быў кравец. Можа гэта і лішняе слова, можа навывраст. І калі цікавіўся хто знаёмы або калі была патрэба запоўніць якія паперкі, і між другімі рубрыкамі стаўлялася там пытанне аб прафесіі, доўга думаючы, даваў такія менавіта адказ: “Кравец я”.

Бо што скажаш? Працую ў кравецкім кааператыве, не тым, што па душы мне, займаюся, але ў будучыні – хачу, буду, зраблю, пакажу ўсім...

Людзі чакаюць адказаў ясных і простых, а ў службовых папераў таксама ёсць свае варункі і абмежаванні. У другіх выпадках, карыстаючыся нагодай, чалавек пачынае ўголас абмяркоўваць свае тайныя планы, апрача таго ў неналежныя ордэны, няўзнак перасякае мяжу між тым, што ў яго ёсць і тым, чаго яму хочацца..

Вось і быў Марусь кравцом ды працаваў у кааператыве.

Шылі там рабочыя рукавіцы – летнія, з мяккага цёмна-сіняга ціку, з пяццю пальцамі, і зімовыя – пруткія, круглыя аладкі брызенту, дэфармаваныя ізাপяткай для вялікага пальца. Сшываючы брызент у прадбачаны праектантамі кшталт, Марусю заўсёды

было шкада гэтага пальца. Уяўляліся зімовая халадэча, скрыпячы мароз і іней, і чатыры браты ў супольнай, утульнай хатцы прыгартваюцца адзін да аднаго, абаграваюць адзін аднаго цёплым дыханнем, перакідваюцца словам. А пяты брат, запёрты ў цёмную келлю, дубянее, калее ў цішыні і самоце.

Але зараз нагоды для такіх шкадаванняў і роздумаў не было. Шмат якія рукі аказаліся лішнімі. Можна іх згарнуць у кулак, засунуць у кішэню, можна таксама, раскірэчыўшы ўсе пяць пальцаў, лавіць за зялёныя косы майскі вецер. І няма пры тым патрэбы адбівацца ад балючых мазалёў ніякімі рукавіцамі.

”Стрываю да чарговага паўстанка – з пачаткам красавіка атрымаецца праца”, – каб не было ніякіх сумневаў, яшчэ раз падумаў Маруся.

Але нават самыя простыя людзі побач з звычайнымі мараміносяць у сабе мрой святочныя. Прыхоўваюць іх у самых недаступных закавулках памяці і адзін раз у год або і адзін раз за жыццё, выносяць іх на белы свет – крадком і пад кантролем, бы вялікодны белы абрус разгортваюць на сталце.

Часам такая мроя вырываецца з рук, уцякае, пачынае жыць сваім жыццём, нараджае чарговыя летуценні. А яны, бы фальшывыя сябры, абступаюць чалавека, клічуць, вабяць у чужы і непрыхільны яму свет.

Ніхто дакладна не ведае гэту хвіліну, што прымушае чалавека выгарнуць з сябе самае тайнае. Можа тое здарыцца, калі сядзіш за кавай у рэстаране або за кравецкай машынай “сінгер”, можа адбыцца ў глыбокім сне, а нават у начным цягніку, што, марудна каўкаючы прастрань, нямым вужом паўзе з далёкай правінцыі ў сталіцу.

“Стрываю – ўсё-такі атрымаецца тое, што хачу. Ёсць у Варшаве брат, няхай дапамагае ўладкаваць-

ца”, – можна падумаць – цягнік ішоў па рэйках, паглыбляўся ў ноч. Але гэта не поўная праўда. Бо перасякаў ён час вядомы і зразумелы, адбіваўся ад яго ды ныраў у гэту своеасаблівую хвіліну, што прымушае чалавека распрануць самога сябе. І Марусь распранаўся. З цёмна-сіняй майкі. З фланелевай кашулі. З чаравікаў, што выстаялі не адну спёку і сцюжу. А калі зняў з сябе тысячы, дзсяткі тысяч рабочых рукавіц, што цягам гадоў накапіліся на душы, паказалася самае тайнае. Саноўныя вечаровыя сукні і бестурботныя летнія сукенкі. Халодныя жакеты – візіткі бізнес-вумен, і шчабятлівыя блузачкі студэнтак. Шытыя ветрам хустачкі загарэлых турыстак і квяцістыя капелюшы бледных ад палацовага паўсвятла арыстакратак.

Сотнямі мадэляў шоўк пераклікаўся з атласам, лён сплятаўся з воўнай, аксаміт адважна лашчыўся да нясмелых цюляў.

Калі б знайшоўся зараз у купэ які выпадковы спадарожнік, перачытаў бы ўсе думкі Маруся. Але Марусь быў у вагоне сам, адзін. Зусім як зімовымі адвячоркамі на кватэры, калі ўсе тыя шаты, усе мадэлі выліваліся на паперу, разрысоўваліся, набіралі кшталт.

“Ёсць у Варшаве брат, няхай дапамагае ўладкавацца ў якую сапраўдную працоўню”, – так падумаў Марусь. А колы цягніка ішлі. І шчабяталі, і звінелі, і стукалі спраўным рытмам, як звіняць і шчабечуць іголке “сінгера”, калі вопытная краўцоўская рука стаўляе іх на доўгія аксамітныя рэйкі. За прымкнёнымі вачыма аксаміт слухмяна падстаўляе хрыбет, увішняя нітка загартае яго ў элегантныя швы, адштурхоўвае назад, за спіну.

Але час ад часу іголке памыляліся, сыходзілі з правільнага шляху, ядавітай фастрыгай угрызаліся ў напружаную скуру жывата, скаўзаліся ніжэй.

Ды нічога ўсё. Заціскаючы зубы, Марусь трываў. Яшчэ дзве хвіліны, яшчэ хвіліна. Колы трацілі імпэт, гублялі рытм, запавольвалі крок. Цягнік набліжаўся да паўстанка, што прадказвалі электрычныя лямпы за акном.

Лакаматыў увайшоў між перонаў і спыніўся.

Падчас стаянкі туалетам не карыстаюцца. Скарачаючы апошнюю хвіліну цягнення, Марусь узвёўся на ногі.

“Пойдуць колы, пайду і я”, – падумаў.

Але схадзіць у туалет ён не паспеў. Дзверы раскрыліся, і ў купэ ўвайшла жанчына.

Чалавек, які клянецца, што ў нашым зямным свеце ёсць адно сем цудаў, мабыць, ніколі гэту жанчыну не бачыў. Або здаецца яму, што ўсё важнае на зямлі адбылося раней, да дня нашага нараджэння, ды ўвогуле сусвет на век-вечны астаецца такім, якім узвялі яго за першы тыдзень боскія далоні.

Такія меркаванні далёкія ад праўды. Якраз жаночая прыгажосць – як і чалавечая мроя – не ведае мяжы ні часу, ні прасторы. Выяўляецца, дзе толькі захоча і калі захоча. Нават у звычайны будзённы дзень, у начным цягніку.

Ад уражання Марусь шлёпнуўся на драўляную лавачку чарговы раз. А цягнік пайшоў.

“Яна такая прыгожая, а ў мяне зусім праязічная праблема. Як жа так? Напэўна ж, адразу здагадаецца ў чым справа. І сказаць хай сабе нічога не скажа, а падумаць падумае: “Ён пайшоў у туалет”. І яшчэ падумае: “Слабенькі яго пузыр. Ды ўвогуле – які там ён мужчына?” Ну, быццам нічога, быццам звычайнае, чалавечае. Усе людзі час ад часу прымушаны. А можа і не ўсе? Напэўна, не. Вось, скажам, які Лінда або Пазура, ды і ўсе астатнія, моцныя мужчыны, якіх глядзіш у кіно – здараецца ж

схадзіць ім у туалет, калі побач такая прыгажосць?

Дзіўны сорам загрузіўся на спіну свінцовым цяжарам, прышпіліў да лавачкі. Гэты сорам вядомы кожнаму, чью абдзёртую куртку ў раздзявальні элегантнага рэстарана вешалі побач з напышлівым каракулевым футрам, і зразумее яго той, хто намацаўшы ў кішэні абшастаную залатоўку, цішком адступае ў найдалейшы закавулак царквы, калі панскім крокам заходзяць на талерку папяровыя дзесяткі і дваццаткі.

Гэты ірацыянальны сорам мацнейшы за божы гнеў і лямант напоўненага пазыра.

Сціскаючы калені, Марусь забіўся ў самы адлеглы куточак купэ. Стараўся глядзець за акно. А нябачная сіла тузала ў спіну: “Глянь, якая прыгожая пані. Глядзі, Марусь”.

І Марусь глядзеў. Крадком, бо калі пані, абводзячы позіркам купэ, спынялася на ягонай постаці, вочы Маруса ўцякалі за акно. Сама выгадней было б апусціць вейкі, прыкінуцца сонным, змораным. І Марусь апускаў вейкі. А пазыр нахабна расшпільваў іх назад. І Марусь зноў глядзеў на жанчыну.

Ад ніякага іншага цярпення, голаду і холаду, час і дыстанцыя не выдаўжаюцца так значна, як ад запоўненага пазыра. Гумавыя хвіліны выцягваюцца да воблакаў, у бясконцасць. І такая гума часу можа быць як трамплін, што, напяўшыся да межаў вытрымкі, штурне чалавека ў лепшы свет. Але можа таксама лопнуць, абарвацца з трэскам і тады стрымгаловіш у чорную прорву небыцця.

Але калі зашмат выдаўжаецца цярпенне, калі пераўтвараецца ў невыносны боль, вызначаюцца і чарговыя мэты – як вакцына, як апраўданне пакуты і адплата за яе. Бо чалавек у сіле перанесці свой, нават добраахвотніцкім жэстам загрузаны крыж з аднаго кутка свету ў супрацьлеглы куток, калі

аплачваецца такая ахвяра добрай цаною. А цана – у кожнага тут свая мера – абяцанне вечнага жыцця, улада над другім чалавекам, жаночая ўсмешка.

“Няхай яна ўсміхнецца, – падумаў Марусь. – І няхай скажа слова. Стрываю яшчэ паўстанак – яна адазвецца”.

Яму раптоўна захацелася слухаць яе голас. Які ён? Безумоўна, яе голас – шолах веснавых ліўняў. Песня вадаспадаў, крынічна халодных нат у летнюю спёку. Подых жнівеньскіх палёў у лютую завею. Бальзам на балючыя закавулкі душы. Так уявілася Марусю.

– А вы далёка? – жанчына азвалася, пакуль цягнік паспеў дайсці да чарговага паўстанка. І праўда, былі ў яе голасе ўсе тыя ўяўленыя ліўні, бальзамы і вадаспады. І Марусь абліўся потам, і разгубіўся, як заўжды губляе думку і шлях чапавек, калі ягоныя мроі апярэджаюць рэчаіснасць. Страціўшы кантроль над моцна сціснутымі каленямі, нат і спалохаўся: ці ўсё нармальна там? Але, пакуль што не адбылося нічога, чаго варта саромецца. Набраўшы поўныя грудзі паветра, Марусь адказаў:

– Далёка, у Варшаву.

– Вось як добра. І я ў Варшаву. Дамоў вяртаюся. Надыхалася тут пушчанскімі араматамі. Ох, як тут прыгожа, – ад успомненай раскошы жанчына пацягнулася, хістануліся пад свіцерам стройныя грудзі. – А вы хіба не дамоў? – спытала, хоць больш у гэтым пытанні было ўпэўненасці. Вядома, не трэба быць прарокам, даволі адзін раз глянуць, каб адсачыць не варшаўскае, не сталічнае паходжанне цёмна-сіняй майкі, і даволі адзін раз зірнуць на салідныя чаравікі, каб здагадацца, што не на сталічных тратуарах пакінулі яны сваю прыгажосць і рыпячую саноўнасць свінскай скуры.

– Не, – сумна патакнуў Марусь. – З дому якраз я.
– У Варшаву? – абыякавым голасам спытала
яшчэ раз жанчына.

– У Варшаву, – адказаў Марусь. – За працай. Я –
кравец. Шыю.

– Кравец? – цяпер яе вочы бліснулі маленькім
зацікаўленнем. “Як – кравец? Які кравец?” – Такое
пытанне яна ўголос не паставіла, але яно адчувала-
ся – у яе вачах, усмешцы.

І Марусю трэба было нешта сказаць. Вочы
кравцом аб’ехалі яе постаць – твар, грудзі, спыніліся
на руках і спалохаліся. Яе далоні нічым не нагадвалі
тыя пляскатыя аладкі, што доўгай шарэнгай
выстройваліся з-пад іголки “сінгера”.

– Краўцоўства – гэта мастацтва. Асабліва жаночае
краўцоўства. Бог стварыў жанчыну голуую, а
вось кравец апрануў яе і зрабіў прыгожай.

Адкуль прыйшла Марусю на думку такая думка
– ніхто не ведае. Мабыць, калісьці чуў ён гэтыя
словы, а можа ўзніклі яны і зараз, самі з сябе? А
цягнік, абмінаючы час і прастору, паглыбляўся ў
ноч. І ўсё здавалася магчымым, бы ў якім сне.
Кожны можа тут думаць, што захоча, можа лётаць,
можа нат бяскарна глядзець у вочы прыгожай пані і
перакідвацца словам і таксама той, хто раней не меў
да такіх панюсяў ніякага дачынення.

І Марусю прыйшла на памяць адна пані, здава-
лася раней – самая прыгожая ў краўцоўскім каа-
ператыве. Была там брыгадзіркай, час ад часу
зазірала ў прадукцыйны зал, абводзіла позіркам усе
станкі, а калі прыпынялася за спіной Маруся, ён
машынальна апускаў галаву, пільна сачыў за ходам
сталёвай іголки. А напрыканцы мінулага года гэтая
пані зайшла якраз у злую хвіліну. Ад няма чаго
рабіць, Марусь забаўляўся накідамі сваіх уяўных
мадэляў. Пані прыхапіла запоўненую рысункамі

картачку, глянула і ўсміхнулася. І не было як, і не было куды ўцякаць вачам. І прышпіліўшы свае вочы да яе вачэй, ён урэзаў іголкай у вялікі палец,

Але прыгажосць сённяшняй спадарожніцы была зусім іншага гатунку – быццам абразок у кніжцы, прывезенай з далёкай краіны.

Усё ў яе было рэальнае, усё на сваім месцы, у прапорцыях як мае быць. І адначасова – усё ўяўнае, несапраўднае, выдуманнае. Але калі нат хто прыдумаў гэту паню, то з канкрэтнай мэтай – раскрыць насцеж дзверы краўцоўскай фантазіі, выправіць яе ў неабмежаваныя прасторы і сцежкі.

– Ну, – сказала пані. – Можа як стрэннемся падчас якой прэзентацыі.

– Можа, – адказаў Марусь.

Жанчына прыліпла позіткам да шыбы. У шкле, начнымі фарбамі пераўтвораным у правізарычнае люстэрка, стаялі яе цёплыя карыя вочы, з-за недасканаласці люстэрка абведзеныя паўзмрокам таямніцы, і вусны, што сакавігай лініяй складаюцца ў чырвонае сэрца, і шчокі, напятыя пружыністым лязом маладосці. А затым вусны расхіліліся, усміхнуліся і ўсмешка разгарнулася на шчокі, на вочы, як разгартаюцца хвалямі зручна пастаўленыя косткі даміно.

Так усміхаюцца людзі, калі вяртаюцца дамоў – усміхаюцца сустрэчы з добра вядомай цеплынёй, з утульнымі закавулкамі кватэры.

“Якая яе кватэра, – падумаў Марусь. – Напэўна, незвычайная, напэўна, такіх у мястэчку няма. Сцярапец адзін яшчэ паўстанак, і яна мяне запрасіць на сваю кватэру”.

Думка вырастала адважная, упэўненая, як ніколі раней.

А прыгожая пані ў тую ж хвіліну сказала:

– А ў Варшаве вам ёсць, дзе спыніцца? Ёсць хто

знаёмы?

– Брат ёсць, – сказалася, па інерцыі неяк. І язык, засаромеўшыся, што, мабыць, заўчасна абмінае прыадкрытыя дзверы, пачаў адступаць назад:

– Хіба што ад’ехаў дзе, бо хто яго там ведае, непаседа мой брат, сёння тут, заўтра там.

Цягнік прычаліў якраз да паўстанка і Марусь уздыхнуў з палёгкай: “Выканаў усё-такі. Выстаяў. А ты ціха там – запёрся кулаком у спіну пузыра. – Зараз яна запрапануе наведаць сваю кватэру”.

А жанчына быццам на вярхоўцы ягоных думак ішла.

– Калі б якая праблема, вось вам, – працягнула візітную картку.

Марусь узяў яе, перакінуў у пальцах. Перачытаць прозвішча і адрас не атрымалася, падчас станкі лямпы ў вагонах прыгасаюць, кладуцца на сцены, на лаўкі, на шчокі пасажыраў чырванявым паўсвятлом. І ён засунуў картку ў кішэню сіняй майкі, на грудзі, туды, дзе сонным рытмам б’ецца сэрца.

А потым усё расплылося. Ноч, думка, цягнік, сусвет. Нават элегантная працоўня, дзе над вялікім аркушам паперы схіліўся Марусь, закружылася лянiвым вярчальным танцам. А пасярэдзіне гэтай працоўні стаяла цалкам аголеная прыгожая пані. Але Марусь не паспеў прыгледзецца да яе сакрэтнай прыгажосці. Няспынны танец загартаў паню ў воблачныя карункі, цюлі, аксаміты.

– Пойдзем? – пытае пані і раскошлівым жэстам працягвае руку.

Расчыняюцца дзверы і з працоўні яны выходзяць у вялікі парк. Між кветак, між старых дрэў спакойным блакітам хістаецца вялікае вока басейна.

– Пойдзем? – пані пытае яшчэ раз і заходзіць у блакітную ваду.

Пытае залішне, бо Марусь ужо ідзе яе следам,

быццам ступае на непазбежны, запісаны ў кніжках лёсу шлях, ад якога не ўцячы, не адбіцца сталёвымі кулакамі. А пры тым ні ўцякаць, ні адбівацца Марусю не хочацца. Нат калі і пратэстуе пазыр. “На халеру табе той басейн, навошта ён? За працай жа ў Варшаву едзем, – вісклівым голасам высалапляецца ён з падбрушша. З-за няўвагі ўласніка выбраўся якраз на волю і, карыстаючы хвіліну, пачынае павялічвацца, надзімацца, запаўняць купэ сваімі праязніцкімі жаданнямі. Здаецца, вось і рассыплецца, разарвецца тысячай асколкаў, трапляючы абыдзе, нат на прыгожую сукенку прыгожай пані.

Але Марусь ужо не чуў вісклівага пратэсту пазыра. Сціскаючы далікатную жаночую далонь, ён паглыбляўся ў блакітныя абдымкі басейна. Цёплая, шаўковая вада агарнула сцёгны, калені. Увішнымі струменьчыкамі пабегла яшчэ ніжэй, на лыткі, у чаравікі, што цягам гадоў выстаялі не адну летнюю спёку і восеньскую слату.